

Beweging in de jeugdzorg

De zorg in Nederland voor kinderen met negatieve jeugdervaringen, beperkingen of psychische aandoeningen kan beter. We leggen te veel nadruk op diagnoses, denken te veel in hokjes en benutten te weinig kennis. Nieuwe initiatieven proberen beweging in de jeugdzorg te brengen, zoals de Beweging van 0.

De transitie - en transformatie - van de jeugdzorg belooft dat de zorg voor kinderen die het als gevolg van erfelijke, psychologische en sociale factoren minder getroffen hebben, beter zou worden. Dichter bij huis en vooral preventief. Dat is enigszins tegengevallen, zeker voor kinderen met complexe multiproblematiek.

Zorgwekkend

Tegelijk met de transitie raakte de afgelopen jaren het geld en ervaren personeel snel op. Door bezuinigingen, een toenemend aantal aanbieders, een aantrekkelijke arbeidsmarkt, tarieven die onder druk kwamen door de aanbestedingen en het bureaucratische apparaat dat gemeenten optuigden. Inmiddels zijn er lange wachttijden voor schrijnende gevallen en vechten instellingen elkaar hier en daar de tent uit bij aanbestedingen.

De rechtspositie van kinderen in de gesloten jeugdzorg is volgens het recent onderzoek van Sophie de Valk (2015; 2016) en Maria de Jong-de Kruijf (2019) zorgwekkend. Een probleemanalyse wordt niet overal gemaakt en evidence-based behandelingen worden niet overal toegepast, blijkt uit onderzoek van Hilde Tempel en Charlotte Visschenberg (2018).

Het aantal uithuisplaatsingen is nog steeds een bron van zorg, evenals de vele separaties en overplaatsingen van 'moeilijke' kinderen zoals Alicia, Noa en vele anderen. Zelfdodingen in de jeugdzorg zijn een verdrietige ontwikkeling waar we maar langzaam meer vat op krijgen. Er is nog veel te doen.

Uitdagingen

De jeugdzorg zelf is anno 2019 veel verder dan tien en twintig jaar

geleden, maar is wel vaak minder goed georganiseerd en kwalitatief minder goed ontwikkeld dan we dachten. We staan voor een aantal uitdagingen.

- Onze zorg is vooral **diagnose-georganiseerd**. Maar veel kinderen die zorg nodig hebben, zijn in hun dagelijks leven niet diagnose-georiënteerd. Integendeel, ze hebben allemaal naast *bed, bad en brood* dezelfde psychologische basisbehoeften: 'verbondenheid met andere mensen', 'competentie, leren en zingeving' en 'autonomie' (Zelfdeterminatietheorie, Ryan & Deci, 2017¹). Wanneer deze basisbehoeften gefrustreerd worden, ontstaat vaak probleemgedrag uit pijn en angst (Anglin, 2014). We stellen vaak een diagnose, maar missen daarbij een verklarende probleemanalyse (Tempel & Visschenberg, 2018).
- Onze zorg is vaak **sequentieel en in hokjes** georganiseerd, in elkaar opeenvolgende instellingen die programma's, methoden, zorgpaden of therapieën aanbieden. Wanneer het in het ene hokje niet lukt, plaatsen we het kind door naar een ander hokje, soms vele malen per jaar. Vaak hebben de hokjes weinig overlap en weinig notie van elkaar. Zo weten bijvoorbeeld veel behandelaars niet dat kinderen ook stress hebben vanwege een verslaving van hun ouders, want ze behandelen alleen kind-problematiek en geen verslaving van ouders. En in crisisopvang wordt kinderen nogal eens traumatherapie onthouden, omdat die 'alleen wordt gegeven als er sprake is van een stabiele leefsituatie'. Dit is voor sommige kinderen zelden het geval, onder meer door doorplaatsingen. En het is achterhaalde kennis, ook bij psychiaters, psychologen en gedragsdeskundigen. Voor traumabehandeling hoeft en moet je juist niet wachten tot er rust is.
- Onze zorg is vaak **hiërarchisch** georganiseerd. Aan de top staan mensen 'die het weten, want ze hebben ervoor gestudeerd'. Maar zij hebben soms weinig contact met cliënten en niet de inhoudelijke kennis om de inhoud van zorg goed te organiseren en te helpen ontwikkelen. Medewerkers die *de andere 23 uur* contact hebben met de kinderen staan vaak onderaan de hiërarchieladder, hebben minder een stem en worden niet altijd gehoord.
- Onze jeugdhulp is **nauwelijks wetenschappelijk onderbouwd**. Terwijl er veel kennis beschikbaar is, 'doen we maar wat', modderen we door en hopen we maar op een goede afloop (Tempel & Visschenberg, 2018). Het benutten van kennis, evalueren wat er minder goed ging en daarvan leren, doen we te weinig.
- Onze **opleidingen**, ook die van specialisten, zijn langs de oude bestaande structuren en gebrekkige kennis georganiseerd. Over

de grenzen heen kijken is vaak niet gewenst, want daarmee bevuilt je je eigen nest.

- We **luisteren vaak slecht naar het kind** en diens omgeving, een belangrijk thema voor het verbeteren van het leef- en leerklimaat. Er is veel 'moeten' (repressie) en minder 'ontmoeten'. Daarbij kiezen we te vaak voor het voorkomen van korte-termijn-risico, terwijl we de grotere lange-termijn-winst van 'de oplossing' niet wegen.

Wat kan beter?

Ten eerste moeten we onze zorg minder gefragmenteerd organiseren. Kinderen zijn, zoals gezegd, geen diagnoses. Zij hebben hun eigen behoeften en willen 'gewoon' een leuk leven; met verbondenheid, competentie en autonomie.

Gebruik van diagnoses kan daarbij van belang zijn, maar dan wel minder standaarddiagnoses, meer verklarende probleemanalyses, gericht op de persoon en meer luisteren in plaats van vragen. De vier pedagogische vragen van psychiater Jim van Os geven hier invulling aan: *Wat is er met je gebeurd? Wat is je kwetsbaarheid en je weerbaarheid? Waar wil je naartoe? Wat heb je nodig?*

De drie strategieën van orthopedagoog Kok - verbeteren van het leef- en leerklimaat, het professioneel handelen en individuele therapie - brengen een overzichtelijke ordening aan. Samen met de Zelfdeterminatietheorie geeft dit niet een complexe, maar een simpele richting voor herstel (simplexiteit). Geheel volgens het adagium van de dertiende-eeuwse wetenschapsfilosoof William van Ockham dat simpele verklaringen gaan boven ingewikkelde, ook wel *het scheermes van Ockham* genoemd.

Minder zorgindustrie

Verder moeten we minder *zorgindustrie* organiseren, met ingewikkelde methoden, therapieën of standaardzorgpaden en -leerwegen. Want voor echte mensen en kinderen geldt: *one size fits nobody*. Hier is het adagium van hoogleraar orthopedagogiek Maja Dekovic van toepassing: 'baat het niet, dan schaadt het wel' in de jeugdzorg.

Professioneel handelen is zelden vrijblijvend. We moeten een volgende ontwikkelstap zetten en met het benutten van toegespitste therapieën en vaardigheden meer kijken naar een toekomst van herstel; met leren, leven en werken in verbinding met onze samenleving (integraal werken). Met therapie alleen red je het niet.

Nieuwe initiatieven

Het actieprogramma *Zorg voor de Jeugd* van minister Hugo

Beweging van 0

De *Beweging van 0* is een initiatief van een aantal orthopedagogen, psychologen en kinderpsychiaters. Ze streven naar een jeugdzorg met 0 thuiszitters, 0 uithuisplaatsingen, 0 suicides, 0 kinderen met autisme die pas op hun achtste ontdekt worden, 0 overplaatsingen, 0 separeren, vastpakken en vastbinden, 0 kinderen die jarenlang met goed te verhelpen angstklachten rondlopen en 0 verkeerde of te late traumabehandelingen. De *Beweging* wil tempo maken met een betere hulp aan de jeugd. Door steeds meer professionals zo op te leiden dat ze zorg bieden

die werkt en nieuwe kennis integreren; of professionals zo ondersteunen – bijvoorbeeld door supervisie – dat ze van die kennis gebruik kunnen maken.

Voortdurende verbetering wordt volgens de *Beweging van 0* het snelst bereikt als we voor grote doelen gaan en niet voor kleine. Als we steeds beter met degene die een vraag heeft uitzoeken wat die vraag dan precies is. En als we kennis van de meest deskundige mensen inzetten. Dat kan met hulp van de ontwikkelcirkel.

Het totale jeugdlandschap en haar ontwikkeling

EBP = Evidence Based Jeugdhulp = Bieden van goede jeugdhulpactiviteiten die vervangen worden als wetenschap laat zien dat het beter kan

bron: T. van Uffelen en P. Dijkshoorn (2019). *Jij hebt de sleutel. Naar humane jeugdhulp zonder separeren*, p. 113. Uitgeverij BreinDok.

de Jonge is een goede stap in de richting, maar we zien liever zevenmijlslaarzen. Gelukkig werkt het *ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd*² van de VNG er sinds begin dit jaar hard aan om uithuisplaatsingen en gesloten plaatsingen te voorkomen. Verder is onlangs de *Beweging van 0* opgericht om meer vooruitgang in de jeugdzorg op gang te krijgen (zie kader). Jammer aan dit mooie initiatief is dat hbo-opgeleide medewerkers vooralsnog niet betrokken zijn. Ook is het streven naar nul uithuisplaatsingen misschien niet overal realistisch, bijvoorbeeld omdat misbruik niet stopt of misbruikers nog in een dorp rondlopen. Maar het initiatief is wel hoopvol en verfrissend omdat het om de inhoud gaat en niet over belangen.

Een betere verklarende probleemanalyse kan leiden tot de

juiste zorg – *matched care* in plaats van *stepped care* – en meer uithuisplaatsingen voorkomen.

Open en kleinschalig

Voor kinderen die echt niet meer thuis kunnen of willen wonen, zijn er steeds meer gezinshuizen. Het aantal is de afgelopen jaren naar duizend gegroeid. Gezinshuizen hebben al langer begrepen dat het leefklimaat voorwaardelijk is voor een goede behandeling en werken daar hard aan. Hetzelfde geldt voor pleeggezinnen, maar de noodzakelijke groei stopt daar helaas.

Sommige residentiële instellingen zijn bezig te transformeren van gesloten naar open en kleinschalige instellingen met kleinere groepen en een beter klimaat. Dit gaat volgens het integrale concept

High Intensive Care, High Safety & Intensive Education (Fier, Spirit & Sterck Huis). De instellingen combineren zorg zonder repressie en afzondering – met de nadruk op behandeling – met perspectief: naar school en terug naar huis.

De *Kings*-methodiek van Accare neemt hele gezinnen op in plaats van kinderen uit huis te plaatsen. Nieuwe manieren om beter naar kinderen te luisteren zoals *Mijn Pad* en de *JIM-aanpak* zijn volop in ontwikkeling.

Kortom: er staat veel in de steigers in de Nederlandse jeugdzorg. Dat geeft hoop. Vooral dat steeds minder kinderen uit huis geplaatst worden en steeds meer kinderen gewoon bij hun eigen ouders kunnen opgroeien.

tekst: Peer van der Helm, psycholoog, lector residentiële jeugdzorg bij de Hogeschool Leiden en hoofd Onderzoek bij Fier, de landelijke organisatie opvang slachtoffers van loverboys en seksueel- en eengerelateerd geweld

Wilt u reageren op dit artikel? Mail dan naar de redactie van de Pedagoog: redactie@nvo.nl

-
- <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/residentiële-jeugdzorg/publicaties/probleemgedrag-is-vaak-te-begrijpen-.pdf>
  - <https://vng.nl/onderwerpenindex/jeugd/zorglandschap-jeugdhulp/ondersteuningsteam-zorg-voor-de-jeugd>

- Anglin, J.P. (2014). *Pain, normality, and the struggle for congruence: Reinterpreting residential care for children and youth*, Routledge.
- De Valk, S., Van der Helm, G.H.P., Beld, M., Schaftenaar, P., Kuiper, C. & Stams, G.J.J.M. (2015). That will teach them to behave! Punishment in secure care. *Journal of Children's Services* 10 (1) 3-16.
- De Valk, S., Kuiper, C., Van der Helm, G.H.P., Maas, A.J.J.A. & G.J.J.M. Stams (2016). Repression in residential youth care: a scoping review. *Adolescent Research Review*, 1-22. <http://link.springer.com/article/10.1007/s40894-016-0029-9>
- Kok, J.W.F. (1973). *Opvoeding en hulpverlening in behandelingstehuizen. Residentiële Orthopedagogiek*, Lemniscaat.
- Tempel, H. & Vissenberg, T. (2018). Een gat tussen wetenschap en praktijk. Een explorerend onderzoek naar de wijze waarop behandeling in de residentiële zorg wordt vormgegeven. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 11-12, 22-28.
- Van Os, J. (2014). *De DSM-5 voorbij! Persoonlijke diagnostiek in een nieuwe ggz*, Diagnosis.

Stoppen met separeren

De *Beweging van 0* heeft geen kantoor en geen website, maar wie zich er in wil verdiepen kan heel goed beginnen met het boek *Jij hebt de sleutel*. Tekstschrijver en pleegmoeder Tilly van Uffelen en kinder- en jeugdpsychiater Peter Dijkshoorn schreven een pakkend pleidooi om te stoppen met separeren in de jeugdhulp. Zij stellen dat er betere manieren zijn om jongeren die een gevaar vormen voor zichzelf of hun omgeving te helpen, zonder ze op te sluiten. Hun betoog wordt onderbouwd met interessante interviews en relevante achtergrondinformatie voor pedagogen.

tekst: Femmie Juffer

Boek cadeau

Van uitgever Breindok mogen we drie keer het boek *Jij hebt de sleutel. Naar humane jeugdhulp zonder separeren* (2019) weggeven. Belangstelling? Stuur voor 15 oktober een mail naar redactie@nvo.nl met je motivatie en adres. Inzenders met de mooiste motivatie krijgen het boek toegestuurd.

